

Overzicht van het gezinshistorisch en historisch-demografisch onderzoek van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek (Departement Sociologie, K.U.Leuven)

KOEN MATTHIJS, JAN VAN BAVEL, BART VAN DE PUTTE

Abstract

Sinds 1995 verzamelt het *Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek* heel wat gegevens (op individueel niveau) uit de 19de-eeuwse akten van de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters. Die data zijn de empirische basis voor verschillende afgewerkte en lopende onderzoeksprojecten over de sociologische en demografische oorzaken, gevolgen en kenmerken van (de evolutie van) de vruchtbaarheid, huwelijk, hertrouw, sterfte, beroepstructuur, en sociale en territoriale mobiliteit. De evolutie daarvan kan niet los worden gezien van de ruimere structurele en culturele context, en daarom komt ook die context uitvoerig aan bod in de onderzoeken.

Situering

Het onderzoek van het *Centrum voor Bevolkings- en Gezinsonderzoek* (Departement Sociologie, K.U.Leuven) bestaat uit twee luiken: een historisch en een hedendaags. In dit *overzicht* komt alleen het historische luik aan bod. Later zal in een tweede overzicht het hedendaagse demografische, en gezins- en bevolkings-sociologische onderzoek van het *Centrum* aan bod komen. Met dit initiatief willen we alle geïnteresseerden op de hoogte brengen van de lopende onderzoeken van het *Centrum*.

Historisch-demografisch en -sociologisch onderzoek is niet nieuw in Vlaanderen. In het verleden leverden verschillende onderzoeksinstellingen en -groepen erg waardevolle bijdragen aan het (historische) inzicht in demografische en gezinssociologische langetermijnprocessen. Van een institutionalisering van dat onderzoeksdomein is er evenwel (nog) geen sprake, noch binnen de universitaire opleidingsprogramma's, noch binnen de reguliere onderzoeksstructuren. De Leuvense onderzoeksequipe wil een bijdrage leveren tot de uitbouw van dit interessante domein.

In dit *overzicht* wordt een toelichting gegeven van de inhoudelijke opzet, de researchstrategie en publicatieoutput van het *Centrum*. Voor de duiding daarvan, moet er worden opgemerkt dat de historisch-sociologische werkzaamheden van *het Centrum* pas startten in 1995. Omdat eerst het fundament van het onderzoek moest worden gelegd via

een langdurige en intense fase van dataverzameling, kwam de analyse en de rapportering pas goed op gang rond 2000. Dat blijkt ook uit de (selectieve) publicatielijst die achteraan is opgenomen.

Huwelijk

Een eerste project handelt over de frequentie, de karakteristieken en de evolutie van huwelijk en hertrouw in de 19de eeuw in verschillende socio-economische regio's. In een eerste fase ging het om de volgende drie gemeenten: Leuven, Aalst en Bierbeek. Voor die gemeenten werden gegevens verzameld uit de registers van de burgerlijke stand van de 'lange' 19de eeuw, dat is de periode 1800-1913. Deze gemeenten hadden een verschillende socio-economische structuur en een ander cultureel klimaat, en dat maakt vergelijking zinvol.

Leuven was tijdens de 19de eeuw een kleinburgerlijk provinciestedje met een goed uitgebouwde dienstensector en een verbeterde transportinfrastructuur. De ambachtelijke nijverheid hing nog sterk af van het agrarische ommeland. In Aalst was er, in de tweede helft van de 19de eeuw, meer modern-industriële tewerkstelling, met veel vrouwelijke werkgelegenheid in de textielsector. Het eventuele effect van de industrialisatie op de nuptialiteit (en op andere bevolkingskenmerken en -processen) zou in Aalst het duidelijkst moeten zijn. Bierbeek bleef gedurende de hele 19de eeuw een agrarisch gebied: het overgrote deel van de bevolking was tewerkgesteld in en leefde van de landbouw.

In een tweede fase werden ook de huwelijksakten van twee andere regio's gecodeerd en geanalyseerd: Gent en Appelterre-Eichem. Gent was qua bevolkingsaantal groter dan de andere gemeenten en kende bovendien een sterke en vroege industrialisatie (voornamelijk op basis van de textielindustrie). Appelterre-Eichem was in de 19de eeuw een klein landelijk dorpje, met een belangrijke huisnijverheid (vooral tabakskweek en -verwerking).

In de vijf vermelde gemeenten werden alle gegevens (behalve de namen en de adressen) gecodeerd en vervolgens (gedeeltelijk) geanalyseerd uit een representatief staal van huwelijksaktes. In Leuven en in Aalst werd een steekproef van één op drie huwelijksakten getrokken, in Gent werd een steekproef van één op twaalf getrokken, in Bierbeek en Appelterre werden alle akten gecodeerd. Dat resulteerde in de volgende aantallen: Leuven 9.330 akten, Aalst 5.496, Bierbeek 2.129, Gent 8.575 en Appelterre 1.185. Samen zijn dat bijna 27.000 huwelijksakten. Voor sommige berekeningen moest additionele informatie worden verzameld. Zo werd voor de schatting van de hertrouwintensiteit informatie verzameld van ongeveer 100.000 overliddensakten.

Naast informatie over de datum en de plaats van de huwelijksluiting, geeft een huwelijksakte ook informatie over de leeftijd of de geboortedatum van de huwenden,

hun geboorte- en woonplaats, het beroep, de vorige burgerlijke staat en de geletterdheid. Dat laatste kan worden afgeleid uit het al dan niet kunnen ondertekenen van de akte. Er zijn ook inlichtingen over de ouders van de huwendes: al of niet in leven, plaats van overlijden, burgerlijke staat, woonplaats, beroep en geletterdheid. Ten slotte is er ook informatie over de aanwezige getuigen: hun leeftijd, beroep, relatie tot bruid of bruidegom en geletterdheid.

Matthijs (2001a) vat de belangrijkste resultaten van dit onderzoeksproject samen. Die studie kadert de evolutie van het huwelijks- en hertrouwedrag in de bredere, 19de-eeuwse maatschappelijke context, zoals de macropolitieke en macro-economische ontwikkelingen, de groei van wetenschap en technologie, en de evolutie van vruchtbaarheid en sterfte. Het onderzoek beschrijft kort de demografische transitie in de eerste drie onderzoeksgebieden. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de evolutie en de kenmerken van de eerstehuwelijksintensiteit en van de eerstehuwelijksleeftijd (met bijzondere aandacht voor verschillen tussen de socio-economische klassen), en op het aandeel hertrouwhuwelijken, de hertrouwintensiteit, de hertrouwleeftijd, en dit voor verschillende hertrouwtypes (zie ook Matthijs, 2003a). Dit alles wordt gekoppeld aan de geschiedenis van het gezin en van gezinsrelaties, met bijzondere aandacht voor man-vrouwrelaties en -conflicten. Ook de evolutie van de illegitimiteit en van de geletterdheid komen aan bod. Verder besteedt dit boek ook veel aandacht aan de beschrijving van 19de-eeuwse processen zoals civilisatie, sociale beheersing, medische controle, sentimentalisering, emotionalisering en romantisering. Deze laatste themata worden uitvoeriger uitgewerkt in Matthijs (2003b).

Van bij de start van dit deelonderzoek werd er voor geopteerd om te proberen de resultaten te integreren in een overkoepelend theoretisch model. De verschillende demografische, sociale en culturele ontwikkelingen grijpen immers nauw op elkaar in, en kunnen daarom best in hun onderlinge samenhang bestudeerd en gepresenteerd worden. Niettemin werd er in aparte publicaties in tijdschriften ingegaan op deelaspecten. Matthijs (2002a) bestudeert de daling van de eerstehuwelijksleeftijd in het licht van een aantal culturele evoluties en van de dynamiek van man-vrouwrelaties. Van de Putte & Matthijs (2001) gebruiken leeftijdshomogamie (op het moment van de huwelijksluiting) als invalshoek om de culturele dynamiek van de romantisering van man-vrouwrelaties te onderzoeken. Matthijs & Van de Putte (2001) hanteren de mate waarin er in de advent en in de vasten werd gehuwd als indicator van de 19de-eeuwse evolutie van de secularisering.

In de tweede helft van de 19de eeuw was er een gedreven huwelijksanimo, er ontstond een mimetische, haast passionele huwelijksbegeerte. Rond 1850 kreeg het restrictieve huwelijkspatroon ('laat' en 'weinig' huwen) een eerste nekslag: de huwelijksfrequentie nam toe, het aandeel blijvend ongehuwden verminderde en de eerstehuwelijksleeftijd

daalde. Dat was zo voor alle sociale groepen, zij het met enige (sociaal betekenisvolle) verschillen inzake tempo en intensiteit. De eerstephuwelijksleeftijd daalde het eerst bij de lagere sociale groepen. Blijkbaar zagen zij in een (vroeg) huwelijk een hefboom voor hun emancipatie, zeker omdat zij op andere terreinen, en dan vooral op de publieke scène, werden weggeduwd. Via het huwelijk konden zij sociale erkenning krijgen. In die zin zorgde het huwelijk in de turbulente 19de eeuw voor sociale en individuele pacificatie. Dat hing samen met genderverschillen: de vrouwen waren de voortrekkers in de daling van de eerstephuwelijksleeftijd. Gender en sociaal niveau versterkten mekaar: de eerstephuwelijksleeftijd daalde het eerst bij de laaggeschoolde fabrieksarbeidsters, terwijl de meer culturele beroepen uit de dienstensector later volgden. Een ander aspect, de geleidelijke daling van de hertrouwintensiteit in de 19de eeuw, wijst op hetzelfde: het reguliere eerste huwelijk stond zo centraal in de relatieopbouw dat een imitatie of een kopie onder de vorm van een tweede huwelijk niet goed (genoeg) was. Het eerste huwelijk was blijkbaar zo uniek en zo onvervangbaar dat een verwaterde versie onder de vorm van hertrouw niet (meer) werd aanvaard.

Ontwikkelingen inzake huwelijk en hertrouw zijn van strategisch demografisch, sociaal, cultureel en economisch belang. Vroeger huwen betekent een kortere periode van ongehuwde jongvolwassenheid en een langere periode van gehuwd-zijn. Die demografische verschuiving heeft ingrijpende economische gevolgen, want zowel de productie als de consumptie worden gestuurd door bevolkingskenmerken die met het huwelijk te maken hebben. Een ander, daarmee samenhangend aspect is de verschoven beleving van de tijd. Vroeger, later of niet huwen is de tijd en de tijdsbeleving anders ordenen. Hooggewaardeerde kwaliteitstijd staat daarbij uiteraard hoog op het verlanglijstje. Die tijd werd vanaf het midden van de 19de eeuw meer en meer gelijkgesteld met gezinstijd, en omgekeerd werd het gezin dé leverancier van kwaliteitstijd. Er werd toen een hele resem huwelijks- en gezinssymbolen opgestart, uitvergroot en massaal nagebootst. Vanaf het midden van de 19de eeuw specialiseerde het gezin zich in de emotionele steun en in de wederzijdse zorg, dus in het cultiveren van expressieve waarden. Binnen het gezin werd de taakverdeling nog geslachtsspecifieker dan ze voordien al min of meer was. De notie buitenshuis werd symbolisch gekoppeld aan man, werk, geld, prestige, publiek. En toekomst. De notie binnenshuis aan vrouw, vrije tijd, privaat, kinderen, emotie, warmte. En verleden. In de perceptie van de mannen leverde dat een merkwaardige paradox op: meer dan de vrouwen leefden ze in twee werelden, één binnenshuis en één buitenshuis. Hun gezin, hun thuis, werd geassocieerd met terugkomst en gezelligheid. De nieuwe burger werd dus geconfronteerd met een pakkende contradictie: enerzijds had hij allerhande publieke rollen en verantwoordelijkheden, anderzijds voelde hij zich intens aangetrokken tot de nieuwe huiselijkheid. Allerlei rituelen moesten de gezinsstabiliteit, de samenhang, de affectie

en de continuïteit stimuleren. Dat was in hoofdzaak een vrouwentaak, met de zondag als hoogtepunt. De zondag was voor veel vrouwen geen rustdag, het was integendeel een dag van 'liefdesarbeid'. Paradoxaal genoeg werden aan die onzichtbare arbeid alsmaar meer en stringenter eisen (bijvoorbeeld qua netheid) gesteld, en rond 1900 was huishoudelijke arbeid een voltijdse job. Later zou dat de integratie van vrouwen in het circuit van betaalde buitenshuistewerkstelling bemoeilijken.

Segregatie en integratie op de huwelijksmarkt

In het tweede, ook nog lopende project gebruiken we dezelfde huwelijksdata (zie vorig project) om socialegroepsvorming in 19de-eeuwse steden te analyseren. Het uitgangspunt is dat demografische gedragingen – hoe 'individueel' ook – verbonden zijn met de samenleving waarin ze ontstaan en figureren. De studie van partnerkeuze – wie trouwt met wie? – is vanuit die optiek een middel om na te gaan welke sociale breuklijnen de socialegroepsvorming bepalen. Trouwen sociaal gelijken met elkaar of is er integendeel een duidelijke trend van gemengde huwelijken? Sociologisch gezien wijst homogamie op segregatie, immobiliteit en geslotenheid, heterogamie daarentegen op integratie, mobiliteit en openheid. Gegevens over de positie in de sociale structuur (kenmerken van de huwendes zoals maatschappelijke positie, sociale en geografische afkomst, woonplaats en leeftijd) worden gebruikt om na te gaan hoe deze structuur de sociale interactie (in casu het huwelijk) bepaalt.

De basisvraag is of er in de 19de eeuw een ontwikkeling was naar een opener samenleving, zoals gesteld door de modernisatietheorie. De verminderde sociale controle, de scheiding tussen wonen en werken, de bureaucratisering van de aanwervingen voor jobs, de opkomst van meer universalistische waardeoriëntaties, de romantisering en de emotionalisering zijn maar enkele vaak aangehaalde redenen. Anderzijds hadden de toenmalige maatschappelijke veranderingen (migratie, gettovorming, industrialisatie, tertialisering) potentieel disruptieve gevolgen – maar dat verschilde uiteraard van gemeente tot gemeente. Vandaar dat in sommige theorieën veel aandacht gaat naar toename van segregatie in de loop van de 19de eeuw. Aanduidingen hiervoor zijn onder meer het ontstaan van scherpe barrières tussen klassen (met een sterk identiteitsgevoel) en de toename van spanningen tussen migranten en autochtonen. Deze fenomenen worden onderzocht in de steden, aangezien zich juist daar de toenmalige maatschappelijke veranderingen en vernieuwingen uitkristalliseerden.

Een aantal dimensies van partnerkeuze werden reeds onderzocht. De evolutie van homogamie naar geografische origine wordt geanalyseerd in Van de Putte (2003). De voornaamste bevinding is dat plattelandsmigranten en stedelingen elkaar 'vermijden' op de huwelijksmarkt, en dat deze vorm van segregatie niet verminderde in de loop van de 19de eeuw. Van de Putte & Miles (2002) vergelijken de mate van huwelijksmobiliteit (het

al dan niet huwen binnen de eigen klasse) tussen enerzijds Gent en anderzijds enkele Britse industriedistricten, in de periode 1800-1918. In beide gebieden zijn er tekenen van toenemende huwelijksmobiliteit, zij het dat dit in Gent relatief laat optreedt, namelijk in de laatste decennia van de observatieperiode. De toename van huwelijksmobiliteit wordt geïnterpreteerd als het homogener worden van de lagere klasse (klassenformatie). Dit onderzoek naar huwelijksmobiliteit is de voortzetting van vroeger onderzoek naar sociale mobiliteit (Van Bavel, Peeters & Matthijs 1998).

Beroepenclassificatie

De huwelijksdata worden ook gebruikt voor meer methodologische doelstellingen, namelijk het opstellen van en meewerken aan een internationale beroepenclassificatie. Een uniforme beroepenclassificatie bevordert de sturing en de bevordering van het (internationaal) comparatief onderzoek. Een eerste stap van dit project was het coderen van de beroepstitels in een internationaal gestandaardiseerd schema. In het kader hiervan verzorgden Van de Putte en Matthijs de Belgische bijdrage in HISCO (Historical International Standard Classification of Occupations, zie Van Leeuwen e.a. 2002). HISCO is een functionele classificatie. Op basis van de taken geassocieerd met een beroep, worden de titels ondergebracht in een bepaalde 'groep' (bijvoorbeeld bakker, wever, voorman, wolkammer, postbode, kleinhandelaar, enzovoort). HISCO is dus een soort gemeenschappelijke taal die onderzoekers kunnen gebruiken om hun beroepstitels te ordenen.

Een tweede stap is de ontwikkeling van een socialeklassenschema. De codes van HISCO worden in deze stap ondergebracht in een beperkt aantal sociale klassen. Van de Putte, Miles & Van Leeuwen (2001) en Van de Putte & Miles (2002) lichten de regels toe die dergelijke procedure vereist en bespreken in het algemeen de theoretische en methodologische aspecten van deze complexe oefening. Het basisprincipe is dat beroep, en de daarmee verbonden taken, rollen en verantwoordelijkheden, iemands 'sociale macht', en dus plaats in de sociale stratificatie, bepaalt. In dit kader moet er worden opgemerkt dat iemands sociale status niet alleen door zijn/haar beroep wordt bepaald, maar ook door allerlei andere factoren. Onder meer huishoudelijke kenmerken spelen daarin een sleutelrol. Om daarmee rekening te houden werd voor bepaalde onderdelen van het onderzoek een eigen (beroepen)statusschaal ontwikkeld (zie Matthijs, 2001a).

Vruchtbaarheid

Een derde onderzoeksproject heeft betrekking op de vruchtbaarheidstransitie die in Vlaanderen, net zoals in vele andere Europese regio's, in de tweede helft van de 19de eeuw inzette. In het kader van dit project werden gegevens verzameld over de levensloop

van drie 19de-eeuwse generaties (geboren in 1830, 1850 en 1864) in Leuven. Deze werden gedurende hun fertiele levensfase gevolgd op huishoudelijk, relationeel en reproductief vlak. De eerste generatie bereikte het einde van de fertiele levensfase vooraleer in de lokale geaggregeerde statistieken een daling van de vruchtbaarheid zichtbaar was. De tweede generatie bereikte de fertiele leeftijd op het moment dat er een daling van de vruchtbaarheid was. Van de derde generatie wordt verwacht dat zij de vruchtbaarheid volop beperkte door contraceptie (Van Bavel 2002b).

De gegevens uit de Leuvense bevolkingsregisters werden nominaal gekoppeld aan gegevens uit de geboorte- en sterfteakten. Aangezien de vruchtbaarheid centraal stond, was een controle van de registratie van geboorten in het bevolkingsregister immers van groot belang. Dit gebeurde aan de hand van een systematische vergelijking van de geboorteregistratie in het bevolkingsregister met de informatie uit de geboorteakten. Verder was het ook aangewezen om de mate van onderregistratie van postnatale sterfte na te gaan. Dat was mogelijk via een vergelijking met de overlijdensakten. Essentieel voor de analyse van de vruchtbaarheid was ten slotte dat de doodgeboren kinderen, die ongeregistreerd zijn in de bevolkingsregisters, ingevoerd worden op basis van de overlijdensakten en verbonden worden met de levensloopgegevens van de ouders (Van Bavel 2002a).

Inhoudelijk had een eerste luik van dit project betrekking op de buitenechtelijke vruchtbaarheid. In de periode 1846-1856 lag de buitenechtelijke vruchtbaarheid in Leuven opmerkelijk en uitzonderlijk hoog. In twee papers werden verschillende aspecten van dit fenomeen nader onderzocht. Van Bavel (2001a) analyseert de sociale en demografische achtergrond van ongehuwde moeders. De opmerkelijkste vaststelling was dat de zwangerschap van ongehuwde meisjes tussen 16 en 26 jaar helemaal niet geassocieerd was met afwezigheid van ouders of andere familie. Andere vaststellingen wezen in de richting van voorhuwelijkse zwangerschap als een teken van sociale integratie eerder dan van isolatie. Anderzijds ging ongehuwd moederschap wel gepaard met sociale isolatie: zwangere meisjes die bij hun ouders woonden, hadden een veel hogere trouwkans dan meisjes die niet met hun familie samenwoonden. Vooral het positieve effect van de aanwezigheid van een vaderfiguur op de trouwkansen sprong in het oog. Daarenboven hadden in Leuven geboren meisjes veel hogere trouwkansen na een zwangerschap dan immigranten. Van Bavel (2001b) probeert in te schatten hoe huwelijksluiting en vruchtbaarheid reageerden op de scherpe economische crisis van het midden van de 19de eeuw. Opnieuw werd daartoe gebruikgemaakt van gegevens over vrouwen van generatie 1830. Deze vrouwen bereikten de huwbare en vruchtbare leeftijd in de crisisperiode. De belangrijkste conclusie die uit deze analyse kon worden getrokken, is dat de economische crisis weliswaar de huwelijkskansen verminderde, maar dat zwangerschap de kansen op een huwelijk aanzienlijk deed toenemen, vooral juist in crisisjaren.

Het tweede luik van het vruchtbaarheidsonderzoek draait rond de modaliteiten van de daling van de huwelijksvruchtbaarheid. In Van Bavel (2002a) staan twee, nauw gerelateerde vragen centraal die van belang zijn voor de snelheid en de diepgang van de transitie: welke vormen nam geboortebeperking aanvankelijk aan en hoe hebben die zich maatschappelijk verspreid? Geboortebeperking binnen het huwelijk kan grofweg op twee manieren: enerzijds door verlenging van de duur tussen opeenvolgende geboorten, uitstel genoemd, en anderzijds door het vroegtijdig stoppen met verdere voortplanting, afstel genoemd. Empirisch onderzoek besteedde eenzijdig veel aandacht aan de tweede vorm van vruchtbaarheidscontrole omdat detectie van controle door uitstel methodologisch moeilijker is en om zeer gedetailleerde onderzoeksgegevens vraagt (Van Bavel 2001c). Deze studie verzamelde gegevens met voldoende detail, op individueel meetniveau. Door toepassing van een brede waaier van onderzoeksmethoden en statistische technieken wordt aangetoond dat Leuvense echtparen ook vóór de transitie hun vruchtbaarheid al controleerden, niet door afstel maar door uitstel. Deze vaststelling ontkracht de theorie dat de transitie een overgang was van natuurlijke naar gecontroleerde vruchtbaarheid. Het nieuwe van de transitie, en bepalend voor de daling van de vruchtbaarheid, was de introductie van de tweede vorm van controle: afstel (Van Bavel 2002a; 2003a; 2003b). De verspreiding van deze vorm van geboortebeperking verliep theoretisch volgens een aantal sociale diffusiemechanismen. Afstel verspreidde zich in Leuven op een duidelijk buurtgebonden manier. Het statistisch onderzoek toont onder meer aan dat de aanwezigheid van Franstaligen in de Brabantse stad de diffusie van dit innovatieve gedrag bevorderde (Van Bavel 2003c). Momenteel worden dergelijke diffusiemechanismen verder onderzocht.

Sociale en biologische determinanten van mortaliteit

In dit project bestuderen we mortaliteit vanuit een interdisciplinair perspectief. Het belangrijkste doel is om methodologische strategieën te ontwikkelen om biologische en sociale determinanten van mortaliteit van elkaar te onderscheiden. Een eerste stap bestaat uit de evaluatie van het gebruik van historische populatiestudies. Een tweede stap is de toepassing van het interdisciplinair perspectief op de studie van een specifiek demografisch kenmerk, namelijk 'longevity', wat verwijst naar 'het lang leven, het bereiken van een hoge ouderdom'. Concreet is dat mortaliteit na de 50ste verjaardag. Het doorgeven van 'longevity' van ouders naar kinderen wordt bestudeerd op basis van informatie over demografische en socio-economische kenmerken van de bewoners van een klein Vlaams dorpje (Moerzeke, 18de - 20ste eeuw). Het onderzoek bevestigt de mogelijke aanwezigheid van biologische mechanismen in het doorgeven van 'longevity' van ouder naar kind (Matthijs, Van de Putte & Vlietinck 2002). Deze observatie kon echter enkel gemaakt worden voor een specifieke periode (mannen geboren tussen 1821

en 1860 en vrouwen geboren tussen 1791 en 1830). Verder werd er geen geslachtsafhankelijke overdracht geobserveerd, wat wel in andere studies werd gedaan. Beide factoren geven aan dat de overdracht van het biologisch potentieel om oud te worden enkel gerealiseerd kan worden onder specifieke maatschappelijke omstandigheden.

In een ander onderzoek (Van de Putte, Matthijs & Vlietinck 2002) met hetzelfde databestandonderzoek wordt nagegaan wat het effect is van het aantal zonen op de 'longevity' van de moeder. De gangbare visie is dat zonen tijdens de zwangerschap het immuuniteitsysteem van hun moeder aantasten omwille van een verhoogd testosteronniveau. In de analyse wordt voor de Moerzeekse vrouwen vastgesteld dat deze verklaring niet houdbaar is. Uit de resultaten blijkt dat de zonen die minstens vijf jaar oud werden dit effect veroorzaken, en niet de zonen die stierven voor hun vijfde verjaardag. Dat spreekt een zwangerschapsgerelateerde verklaring tegen. Het effect komt bovendien enkel voor in de zwakste sociale groepen. Een alternatieve verklaring is een 'klassieke' vaststelling uit de historische en hedendaagse sociale wetenschappen: binnen huishoudens wordt de voedselcompetitie door mannen gedomineerd, en hoe meer zonen er in het huishouden zijn, hoe minder er overblijft voor de vrouwen.

Momenteel worden de analysetechnieken verfijnd en wordt het onderzoek uitgebreid naar de studie van volwassenensterfte in het algemeen. Daarvoor wordt samengewerkt met het *Centrum voor Statistiek* van het *Limburgs Universitair Centrum*.

Prioriteiten voor toekomstig onderzoek

De bevolkingsregisters en de akten van de burgerlijke stand zijn een waardevolle bron van demografische informatie. De verwerking ervan vergt een verfijnde methodologische aanpak, zowel wat betreft het coderen van ruwe informatie als wat betreft het koppelen van gegevens uit verschillende bronnen. Voor beide zaken heeft het *Centrum* ondertussen de nodige knowhow opgedaan.

De afgelopen onderzoeksprojecten leren dat op basis van het onderzoek van historisch-demografisch bronnenmateriaal relevante bijdragen geleverd kunnen worden, niet alleen aan de sociale geschiedenis en de historische demografie, maar ook aan de algemene sociologische theorie van sociale verandering (bijvoorbeeld de modernisatietheorie). Op diverse terreinen van huwelijk (leeftijd, hertrouw, intensiteit), partnerkeuze, vruchtbaarheid en mortaliteit is er dankzij deze analyses vooruitgang gemaakt.

Zoals hoger aangegeven is het bestaande onderzoek beperkt tot vijf gemeenten. Het is de bedoeling om dat uit te breiden naar geheel Vlaanderen. Het is verder de ambitie om

verschillende onderzoeksvragen – waarvan er boven enkele de revue passeerden – geïntegreerd aan te pakken. Zo bijvoorbeeld zijn partnerkeuze, huwelijk, vruchtbaarheid en migratie alle gerelateerd aan sociale en demografische reproductie. Een databestand op basis van gekoppelde gegevens uit de burgerlijke stand en de bevolkingsregisters laat ook toe om deze gedragingen tegelijkertijd te bestuderen.

Het uitbouwen van een databestand voor geheel Vlaanderen is belangrijk voor het ontwikkelen van een substantiële Vlaamse bijdrage in het internationale onderzoeksveld. In vele landen bestaan reeds soortgelijke bestanden (bijvoorbeeld het TRA-bestand in Frankrijk, de Historische Steekproef Nederland, en soortgelijke projecten in Canada, Zweden, Noorwegen, Engeland, Verenigde Staten). Het internationale onderzoeksveld van gezinshistorisch en historisch-demografisch onderzoek kent vandaag een explosieve groei. Op verschillende terreinen wordt ambitieus internationaal comparatief onderzoek opgezet (b.v. Eurasia Project, Hisma, ...). De Leuvense onderzoeksequipe werkt hiermee intens samen. Het is de bedoeling om dat in de nabije toekomst nog te versterken.

Coda

In het verleden kreeg het *Centrum* van verschillende genealogen erg waardevolle historische databanken. Sommige daarvan werden al gebruikt voor bepaalde onderzoeksonderdelen. Ook in de toekomst houdt het *Centrum* zich warm aanbevolen om samenwerkingsprojecten uit te werken. Het contactadres is: Koen.Matthijs@soc.kuleuven.ac.be.

Referenties

- Matthijs, K. (2001a), *De mateloze negentiende eeuw. Bevolking, huwelijk, gezin en sociale verandering*. Leuven: Universitaire Pers (Sociologie Vandaag, 5).
- Matthijs, K. (2001b), Mimetische huwelijksbegeerte in de negentiende eeuw in Vlaanderen. *Onze Alma Mater* 55(3), pp. 218-246.
- Matthijs, K. (2002a), The Evolution of Marriage in Nineteenth-Century Flanders. Gender Disadvantage As an Incentive for Social Change. *Journal of Family History* 27(2), pp. 101-127.
- Matthijs, K. (2003a). Frequency, Timing and Intensity of Remarriage in 19th Century Flanders. *The History of the Family. An International Quarterly*. 8(1), pp. 135-162.
- Matthijs, K. (2003b, forthcoming), Demographic and Sociological Indicators of Privatisation of Marriage in 19th Century Flanders. *European Journal of Population*.

- Matthijs, K., H. Peeters, A. Van Den Troost & I. Van De Velde (1998). The coding of the 19th Century occupations from three different Belgian Regions into isco68. In: M. van Leeuwen, I. Maas & A. Miles (Eds.), *Historical Interantional Standard Coding of Occupations: status quo after coding 500 frequent male occupations* (Vol. Hisma Occasional Papers and Documents Series, nr. 3, pp. 25-52). Berlin: Max Planck Institute for Human Development.
- Matthijs, K., J. Van Bavel & I. Van de Velde (1997), *Leuven in de negentiende eeuw. De bevolking: een spiegel van het dagelijkse leven*. Leuven: ACCO.
- Matthijs, K. & B. Van de Putte (2001), Huwen tijdens de advent en de vasten in de 19de eeuw in Vlaanderen. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 31(1-2), pp. 75-112.
- Matthijs K., B. Van de Putte & R. Vlietinck (2002), The Inheritance of Longevity in a Flemish Village (18-20th century), *European Journal of Population*, 18, 2002, pp. 59-81.
- Van Bavel, J. (2001a), Family Control, Bridal Pregnancy, and Illegitimacy. An Event History Analysis in Leuven, Belgium, 1846-1856. *Social Science History*, 25(3), pp. 449-79.
- Van Bavel, J. (2001b), Malthusian Sinners: Illegitimate Fertility and Economic Crisis. A Case Study in Leuven, 1846-1856. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 31(3-4), pp. 371-401.
- Van Bavel, J. (2001c). Assessing the Role of Spacing in the Fertility Transition: Problems and Possibilities. Leuven: KU Leuven, Department of Sociology of the Family, Population and Health, *Onderzoeksverslag van het Departement Sociologie, Afdeling voor Gezin, Bevolking en Gezondheidszorg*, GB/2001-15
- Van Bavel, J. (2002a), *Van natuurlijke naar gecontroleerde vruchtbaarheid? Geboortebeperving in Leuven, 1846-1910*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.(Sociologie Vandaag , 6).
- Van Bavel, J. (2002b), Van uitstel tot afstel: oude en nieuwe vormen van vruchtbaarheidscontrole in Leuven, 1846-1910. *Bevolking en Gezin*, 31(2), 95-116.
- Van Bavel, J. (2003a, forthcoming), Birth Spacing As a Family Strategy. Evidence From 19th Century Leuven, Belgium. *The History of the Family. An International Quarterly*.
- Van Bavel, J. (2003b), Does an Effect of Marriage Duration on Pre-Transition Fertility Signal Parity-Dependent Control? An Empirical Test in 19th Century Leuven, Belgium. *Population Studies* 57(1), 55-62.

- Van Bavel, J. (2003c). Diffusion Effects in the European Fertility Transition: Historical Evidence From Within a Belgian Town. Leuven. K.U.Leuven, Departement Sociologie, *Onderzoeksverslag* van de Afdeling Sociologie van Gezin, Bevolking en Gezondheidszorg, GB/2003-22
- Van Bavel J., H. Peeters & K. Matthijs (1998), Connections between intergenerational and marital mobility. A case study: Leuven, 1830-1910, *Historical Methods* 31 (3), pp. 122-134.
- Van de Putte, B. (2003, forthcoming), Homogamy by geographical origin. Segregation in 19th-century Flemish cities (Gent, Leuven and Aalst), *Journal of Family History*.
- Van de Putte, B. & K. Matthijs (2001), Romantic Love and Marriage. A Study of Age Homogamy in 19th Century Leuven. *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XXXI(3-4), pp. 579-619.
- Van de Putte B., K. Matthijs & R. Vlietinck (2003, forthcoming), A Social Component in the Negative Effect of Sons on Maternal Longevity in Preindustrial Humans. *Journal of Biosocial Science*.
- Van de Putte B. & A. Miles (2002), *A class scheme for historical occupational data. The analysis of marital mobility in industrial cities in 19th century Flanders and England*. Paper presented at the SSHA-conference in St-Louis, Missouri, October 2002.
- Van de Putte B., A. Miles & M. van Leeuwen (2001), *A Class Scheme for Historical Occupational Data*. Paper gepresenteerd op de HISCO-conferentie te Barcelona, oktober 2001.
- Van Leeuwen, M., I. Maas & A. Miles (eds.) (2002), with further contributions by: S. Edvinsson & J. Karlsson (Sweden), M. J. Erikstad (Norway), J.-P. Pélissier & D. Rébaudo (France), M. de Sève (Canada), and B. Van de Putte & K. Matthijs (Belgium). *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations*. Leuven: Leuven University Press.